

بررسی نقش مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی

دکتر احمد باصری *

دکتر حجت الله مرادی **

جمال یوسفی صفاپور ***

تاریخ دریافت: ۹۵/۶/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۱/۲۶

چکیده

مساجد از صدر اسلام تاکنون نقش مؤثری در عرصه‌های مختلف زندگی مسلمانان و به خصوص ملت ایران ایفا کرده‌اند، از این رو، در این تحقیق به بررسی نقش مساجد به عنوان یک نهاد مردمی مؤثر در ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی پرداخته شده است. این تحقیق بر مبنای هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و بر مبنای ماهیت و روش، نوعی تحقیق پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق شامل تمام مساجد موجود در جمهوری اسلامی ایران است که در حال حاضر، بیش از ۷۰ هزار مسجد برآورد شده است که از بین مساجد موجود بیشتر نظر بر روی ارکان مساجد (بانیان و هیأت امناء، نمازگزاران و امام جماعت) فعال مانند مساجد جامع و بازار است و متخصصان مسائل اجتماعی که در حال حاضر، در دانشگاه‌های کشور و به خصوص استان تهران مشغول به تدریس و پژوهش می‌باشند. روش نمونه‌گیری هدفمند و حجم نمونه این پژوهش ۱۰۰ نفر بود که با استفاده از فرمول محاسبه نمونه برای جوامع محدود محاسبه شد، که از این تعداد ۳۴ نفر از بین متخصصان مسائل اجتماعی و فرهنگی در دانشگاه‌ها، ۳۲ نفر از نمازگزاران و ۳۴ نفر از بین بانیان و هیأت امنای مساجد انتخاب شدند.

* - استادیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)

** - استادیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)

*** - نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت بحران

برای گردآوری داده‌های این تحقیق از هر دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌های این تحقیق پرسشنامه با ضریب پایایی آلفای کرونباخ ۰/۹ بود. در تحلیل داده‌های این تحقیق از آمار توصیفی شامل میانگین، واریانس و انحراف معیار همچنین آمار استنباطی شامل آزمون کولموگروف - اسمیرنوف و آزمون تک گروهی استفاده شده است.

نتایج حاصل از این پژوهش نشان‌دهنده اثر مستقیم مساجد بر ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی است؛ همچنین ابعاد دینی و مذهبی، اجتماعی و فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، امنیتی و نظامی مساجد با ترویج سبک زندگی در همه ابعاد مطرح‌شده دارای سطح معنی‌داری صفر و خطای انحراف میانگین کمتر از ۰/۵ می‌باشد که حاکی از آن است که مساجد می‌توانند در ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی به میزان چشم‌گیری مؤثر باشند.

کلیدواژه‌ها: مسجد، سبک زندگی، ارکان مسجد، کارکرد مسجد.

مقدمه

پس از پیروزی انقلاب اسلامی دشمن سعی کرد این انقلاب نوپا را که برهم زننده معادلات چندین ساله او بود، به شیوه‌های مختلف منزوی و ریشه کن کند. در همین زمینه، از حرب‌های مختلف استفاده کرد. بعد از آنکه در ایجاد جنگ داخلی و جنگ سخت نتیجه‌ای حاصل نکرد، سعی به فروپاشی به شیوه نرم نمود. یکی از حرب‌های اساسی دشمن در جنگ نرم تغییر در سبک زندگی است؛ زیرا با تغییرات اساسی در سبک زندگی هر جامعه‌ای می‌توان به سادگی و با گذشت زمان با کمترین هزینه ممکن نسبت به جنگ سخت، آن جامعه را از درون استحاله کرد. رهبر فرزانه انقلاب با نگاهی تیزبین و عمقی نگر سالیانی است که به گوشزد و یادآوری مسئله سبک زندگی در محافل مختلف پرداخته، ولی متأسفانه به دلایل مختلف و سطحی‌نگری، این مسئله توسط نخبگان تا چند سال اخیر مورد توجه چندانی قرار نگرفته است. امروزه نظام سلطه با بهره‌مندی از توان رسانه‌ای و شبکه تبلیغی گسترده خویش در تلاش است سبک زندگی مورد نظر خود را به جوامع مختلف دیکته کند و با این روش بیش از گذشته دنیا را به کرنش در مقابل امپراتوری خود وادار سازد؛ سبکی که در آن مادی‌گرایی، لیبرالیسم و بی‌قیدی و پوچی موج می‌زند و خبری از کرامت انسانی و آموزه‌های دینی و معنویت نیست (فعال، ۱۳۹۳: ۱۵).

در مقابل، اسلام عزیز با ارائه الگو و قرار دادن جامعه بشری در مسیر سعادت دنیوی و اخروی به شیوه‌های مختلف، از جمله توصیه‌ها و نکات فراوان در قرآن کریم، احادیث و سنت اهل بیت (ع) سعی در [احیای] حیات طیبه بشری و رشد فضایل اخلاقی و انسانی دار. انقلاب اسلامی ایران به عنوان یک نظام الهی پیشرو در این زمینه به دور از مادی‌گرایی، منفعت شخصی، غارت منابع کشورهای در حال توسعه، سرکوب و سایر ویژگی‌های نظام سلطه در پی نشان دادن گوشه‌های کوچکی از این سبک زندگی اسلامی است.

یکی از نهادهایی که سابقه طولانی در حیات اجتماعی جامعه ایران داشته و پیوندهای عمیق مردم با آن همواره وجود داشته است، مسجد است. اگرچه در نگاه اول تصور می‌شود مسجد، محل برگزاری مراسم عبادی به صورت داوطلبانه است، توجه به کارکردهای گوناگون آن در تاریخ اسلام از هنگام تأسیس اولین مسجد توسط نبی مکرم اسلام تاکنون، بیان‌کننده این واقعیت است که درون این ساختار به ظاهر صرفاً مذهبی، کارکردهای متفاوتی تاکنون به ظهور رسیده و افراد جامعه از پرتو آنها بهره‌مند شده‌اند و نیازهای جامعه هم با رفع برخی مشکلات برطرف شده است (پور قیصری، ۱۳۹۳: ۱).

مسجد به عنوان یک سازمان چندبعدی مردمی که می‌تواند تمام عرصه‌های زندگی فرد را مورد توجه قرار دهد، از دیرباز تاکنون به شیوه‌های مختلف خودنمایی است. در این پژوهش سعی بر آن است که با بررسی کارکردهای مساجد نقش این نهاد خودجوش مذهبی در سبک زندگی اسلامی ایرانی در یک پژوهش میدانی براساس نظرات صاحب‌نظران و تحقیقات کتابخانه‌ای مورد واکاوی و ارزیابی قرار گیرد.

بیان مسئله

مسجد اولین پایگاه اجتماعی و نخستین نهاد عبادی-سیاسی است که در جامعه اسلامی به هنگام ورود پیامبر اعظم (ص) به شهر یثرب در هجرت تاریخی خود از مکه به مدینه، برپا شده است. در بنای تاریخی این مسجد همه افراد همراه پیامبر (ص) از جمله خود ایشان فعالیت مستقیم داشتند که این می‌تواند نشانه اهمیت موضوع باشد که در میان آن همه کار ناتمام، با وجود خستگی حاصل شده از یک مسافرت طولانی و طاقت‌فرسا در یک اولویت کاری، خود حضرت

به بنای این مکان مقدس می‌پردازند. براساس آیات متعدد قرآن کریم، هیچ کدام از افعال و کردار حضرت بدون دستور حق تعالی انجام نمی‌شده، این امر اهمیت این مکان مقدس را چند برابر می‌کند.

واژه مسجد به صورت مفرد یا جمع در قرآن ۲۸ بار به کار رفته است. مسجد از منظر قرآن، روایات و سیره عملی پیامبر(ص) و امامان شیعه(ع) جایگاهی رفیع و والا دارد. مسجد در صدر اسلام نقش‌های فراوانی اعم از عبادی، اجتماعی و سیاسی ایفا می‌کرد. می‌توان گفت مسجد در جامعه اسلامی مهم‌ترین مرکز سبک‌ساز و فرهنگ‌زای دینی محسوب می‌شود (فعال، ۱۳۹۳: ۲۶).

با نگاهی گذرا به تاریخ ایران در دوره‌های دور و نزدیک می‌توان نقش بی‌نظیر مسجد را مشاهده کرد. مسجد در صدر اسلام در ایران بنا شد و همیشه کانون آموزش، تهذیب و ایجاد تحولات اجتماعی بوده است (ابراهیم حسن، ۱۳۷۶: ۴۵۰).

مساجد در اسلام محل تجمع افراد دین‌مدار و صاحب نفوذ، اعتماد و اعتبار در جامعه می‌باشند و صالح یا فاسد بودن هر یک از این افراد می‌تواند تأثیر چشم‌گیری در سایر افراد جامعه داشته باشد. مسجد در جمهوری اسلامی ایران نقش بیشتری می‌تواند ایفا کند؛ زیرا شروع اکثر حوادث تاریخی و چشم‌گیر از صدر اسلام تاکنون و از جمله انقلاب اسلامی ایران در مساجد و با روشنفکری‌های علما و روحانیون بوده است و حتی بعد از انقلاب اسلامی در جنگ تحمیلی مسجد پایگاهی برای جمع‌آوری کمک‌های اقتصادی و مالی و حتی نیروی انسانی برای اعزام به جبهه‌های حق علیه باطل محسوب می‌شده است و بعد از جنگ تحمیلی نیز به غیر از ابعاد دیگر آن به عنوان محل تجمع در انواع راهپیمایی‌ها، برگزاری انتخابات و... مطرح است.

از جمله موفق‌ترین حرکت‌های سیاسی در چند دهه اخیر، انقلاب اسلامی ایران است. این انقلاب از جهات بسیاری، از سایر انقلاب‌ها متمایز است. از جمله وجه تمایز، پایگاه دینی این انقلاب در عصر گریز از ایدئولوژی‌های آسمانی بود. مساجد به عنوان فراگیرترین مرکز دینی در اسلام، در این انقلاب نقشی حساس داشتند (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۳).

مفهوم سبک زندگی یکی از مفاهیمی است که در عصر جدید پدید آمد و دامنه آن تا عمیق‌ترین لایه‌های وجود انسان و تمام ابعاد حیات بشر وسعت یافت. امروزه جهان غرب

برای تمام رفتارهای بشر، الگوهای طراحی و عرضه می‌کند. بیشتر کشورهای جهان سوم عمدتاً مصرف‌کنندگان الگوهای بیگانه‌ها هستند. در عصر جدید دیگران برای سبک پوشش، تغذیه، معماری، تفریح، معاشرت و ازدواج الگوسازی و سبک‌دهی می‌کنند. این در حالی است که دین مبین اسلام الگوهای مشخصی برای تمام ابعاد زندگی بشر دارد (فعال، ۱۳۹۳: ۲۶).

فعالی در کتاب خود به نام مسجد و سبک زندگی به مطالعه اهمیت این نهاد مقدس و اثرگذاری آن در سبک زندگی پرداخته و در نگاهی واقع‌بینانه، آثار و پیامدهای حضور در مساجد را بررسی کرده است. همچنین در پژوهشی دیگر پورقیصری، به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی مساجد در مهار بحران‌های امنیتی در ایران پس از انقلاب اسلامی پرداخته و اثر هر یک از این سرمایه‌ها را که می‌توان در سبک زندگی افراد مشاهده کرد، در مهار بحران‌های امنیتی موجود و احتمال وقوع هر یک را در جامعه، طی یک کار میدانی بررسی کرده است.

با توجه به اهمیت مسئله سبک زندگی و با نظر به اهمیت دو رویکرد جامعه‌شناختی و روان‌شناختی ضروری است حقیقت و ماهیت سبک زندگی مطرح و بررسی شود. در این مطالعه به دنبال پاسخگویی به این سؤال هستیم که میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی چقدر است؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

سبک زندگی همان شیوه‌ها و الگوهای زندگی روزمره است که الگوهای فردی مطلوب از زندگی و تمام عادات و روش‌هایی را که فرد یا اعضای یک گروه به آنها خو کرده یا عملاً با آنها سروکار دارند، مانند: الگوهای روابط اجتماعی، سرگرمی، مصرف، لباس و... را دربرمی‌گیرد و نگرش‌ها، ارزش‌ها و جهان‌بینی فرد و گروهی را که عضو آن است، منعکس می‌کند.

امروزه با پیشرفت فناوری و گسترده‌گی ارتباطات، سبک زندگی ایرانی اسلامی افراد دچار تحولات گوناگونی شده است. مساجد از صدر اسلام تاکنون به عنوان یکی از مکان‌های تأثیرگذار در افراد و جامعه مطرح بوده و هستند. به گونه‌ای که در شرایط مختلف نقش‌های متفاوتی در جامعه ایفا می‌کنند. لذا در این تحقیق نقش مساجد در سبک زندگی ایرانی

مسلمانان بررسی شده است:

- انجام این تحقیق موجب استفاده بهینه از کارکردهای مساجد در ترویج سبک زندگی که از خواسته‌های مقام معظم رهبری است، خواهد شد.
- انجام این تحقیق سبب شناخت بهتر مساجد، این گنجینه پنهان مؤثر در ترویج سبک زندگی خواهد شد.
- انجام این تحقیق سبب دسترسی هدفمند و آسان از طریق مساجد به ترویج سبک زندگی خواهد شد.
- تبیین نقش مسجد و ارکان آن در ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی (اقتباس: پورقصری، ۱۳۹۳: ۱۰).
- ضرورت بیان مؤلفه‌ها و مختصات سبک زندگی ایرانی-اسلامی و نقش مساجد در ترویج و اصلاح آن (اقتباس؛ میرابی، ۱۳۹۲: ۱۷).
- تقویت کارکرد مساجد در جامعه در راستای ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی.
- استفاده از ظرفیت مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی.
- در صورت عدم انجام این تحقیق اطلاع درستی از کارکردهای مساجد در ترویج سبک زندگی نخواهد بود.
- عدم انجام این تحقیق، مساجد را فقط محدود به اعمال عبادی و عده‌ای افراد خاص خواهد کرد.
- در صورت عدم انجام این تحقیق یکی از ظرفیت‌های عظیم مؤثر در ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی هم‌چنان ناشناخته خواهد ماند.

پیشینه تحقیق

- ابادری و چاوشیان، ۱۳۸۶؛ در مقاله «از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی» در صدد تحلیل چگونگی تغییر شالوده اجتماعی هویت در جوامع امروزی هستند. به‌رغم اینکه مفهوم «طبقه اجتماعی» اصل بنیادین تبیین‌های اجتماعی در سنت تفکر جامعه‌شناختی یا کیستی بوده است، جهت‌گیری نظریه‌های اجتماعی اخیر به سمت پذیرش اهمیت فزاینده حوزه «مصرف» و فعالیت‌های «سبک زندگی» در شکل دادن به هویت شخصی و اجتماعی است.

- عابدی جعفری و همکاران در مقاله‌ای با نام «طراحی مدل مطلوب کارکرد و مدیریت مساجد به عنوان یک سازمان داوطلبانه مذهبی» به چرایی تشکیل مسجد در اسلام برای پاسخگویی به نیازها و کارکردهای آن در طول تاریخ مدنی مسلمانان و تفاوت آن با نهادهای غربی پرداخته و انعطاف‌پذیری دامنه فعالیت‌های مساجد را موجب شکل‌گیری، طراحی و پیاده‌سازی کارکردهای متنوع آن دانسته‌اند.

- میرابی قشونی، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با موضوع «مطالعه تطبیقی مؤلفه‌ها و شاخص‌های سبک زندگی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری و سه اندیشمند مطالعات فرهنگی»، به بررسی مقایسه‌ای مؤلفه‌ها و شاخص‌های سبک زندگی از دیدگاه مقام معظم رهبری با نظرات و اندیشه‌های سه اندیشمند غربی در این خصوص پرداخته و با واکاوی نظرات هر یک، اهداف آنها را از بیان این نظرات مشخص می‌کند و پیشنهادها و راهکارهای مناسب را در شیوه‌گزینش صحیح یک سبک زندگی ارائه می‌دهد.

- انصاری، در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی نقش مساجد در تهدید نرم (با تأکید بر مساجد شهر اراک)» به بررسی آثار مساجد در ایجاد و یا خنثی‌سازی تهدید نرم پرداخته است. وی ابتدا با تعریف مسجد به ضرورت‌های ساخت مسجد در اسلام اشاره کرده، سپس آثار این نهاد مردمی را در انقلاب اسلامی و حفظ آن بررسی کرده است.

اهداف تحقیق

پژوهش حاضر دو نوع هدف را دنبال می‌کند: هدف کلی تحقیق و اهداف فرعی (ویژه) تحقیق.

هدف کلی

هدف کلی از انجام تحقیق حاضر، همان‌طور که از عنوان آن برمی‌آید، عبارت است از: شناخت نقش مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی که تحقق آن در گرو تحقق اهداف فرعی زیر است:

اهداف فرعی

- شناسایی نقش مساجد در ترویج سبک زندگی دینی و مذهبی ایرانی اسلامی
- شناسایی نقش مساجد در ترویج سبک زندگی اجتماعی و فرهنگی ایرانی اسلامی
- شناسایی نقش مساجد در ترویج سبک زندگی سیاسی ایرانی اسلامی
- شناسایی نقش مساجد در ترویج سبک زندگی اقتصادی ایرانی اسلامی
- شناسایی نقش مساجد در ترویج سبک زندگی امنیتی و نظامی ایرانی اسلامی

سؤال های تحقیق

سؤال اصلی

- میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی چگونه است؟

سؤالات فرعی

- میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی دینی و مذهبی ایرانی اسلامی چگونه است؟
- میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی اجتماعی و فرهنگی ایرانی اسلامی چگونه است؟
- میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی سیاسی ایرانی اسلامی چگونه است؟
- میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی اقتصادی ایرانی اسلامی چگونه است؟
- میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی امنیتی و نظامی ایرانی اسلامی چگونه است؟

روش تحقیق

از آنجایی که تحقیق حاضر به دنبال بررسی میزان موفقیت مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی است و در نظر دارد تا در سایه این تحقیق عوامل تأثیرگذار مسجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی را شناسایی کند، در نتیجه تحقیق حاضر از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد. از طرف دیگر، با توجه به اینکه محقق به دنبال توصیف عملکرد مساجد و کارکردهای آن در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی است، از این نظر نیز تحقیق حاضر در زمره تحقیقات توصیفی - پیمایشی است.

۱. جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق شامل تمام مساجد موجود در جمهوری اسلامی ایران است که در حال حاضر بیش از ۷۰ هزار مسجد برآورد شده است که از بین مساجد موجود بیشتر نظر بر روی مساجد بازار و جامع است؛ و متخصصان مسائل اجتماعی که در حال حاضر در دانشگاه‌های کشور و به خصوص استان تهران مشغول به تدریس و پژوهش هستند. یکی از ملزومات این تحقیق، یافتن محیطی برای انجام پیمایش مورد نظر در آن بود و همچنین افرادی که اطلاعات کافی از مسجد و فعالیت‌های مختلف مساجد داشته و حضور مستمر و دائم در برنامه‌های مختلف آن داشته باشند، مانند ارکان مساجد (امام جماعت، هیأت امناء و نمازگزاران). در همین زمینه مساجدی انتخاب شدند که ارکان مسجد در آنها به صورت منسجم و فعال مشغول فعالیت بوده، از مدیریت مناسبی برخوردار بودند که بیشتر شامل مساجد تأثیرگذار در هر شهر مانند مساجد جامع و مسجد بازار می‌شود دو گروه یک گروه از بانیا و هیأت امناء و نمازگزاران در مساجد مختلف شرح داده شده انتخاب شد؛ گروه دوم متخصصان مسائل فرهنگی و اجتماعی در دانشگاه‌ها بودند که اطلاعات کافی از نحوه پیش آمدن مسائل مختلف اجتماعی داشتند و صاحب نظر در حوزه‌های مختلف مسائل اجتماعی بودند. در این رابطه نیز یک گروه از استادان دانشگاه‌های مختلف کشور که در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی (مسجد و سبک زندگی) دارای تجربه کافی علمی و اجرایی بودند، انتخاب شدند. استفاده از این متخصصان در راستای تجربه و کنجکاوی آنها در ریشه‌یابی و اثرگذاری مسائل اجتماعی بر محیط بوده که می‌تواند چشم‌انداز روشنی برای یک تحقیق خوب فراهم آورد.

۲. روش نمونه‌گیری

در این پژوهش از نمونه هدفمند استفاده شد که صاحب نظران اطلاع کافی از نقش مسجد در ترویج سبک زندگی ایرانی داشته باشند. یکی از نمونه‌های مورد نظر در این تحقیق ارکان مساجد (بانیا و هیأت امناء، نمازگزاران، امام جماعت) فعال و دارای مدیریت مناسب بوده که نقش مساجد را در ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی به خوبی دریافته‌اند. نمونه دیگر، استادان و متخصصان مسائل فرهنگی و اجتماعی در دانشگاه‌ها می‌باشند که اطلاعات کافی در ارتباط با سبک‌سازی مساجد و تأثیر آنها در تحولات جامعه از گذشته تا به حال داشته باشند. برای

نمونه گیری، افراد مورد مطالعه به صورت تصادفی در مساجد و مراکز علمی و پژوهشی انتخاب شدند. برای این منظور ابتدا تعدادی از اعضای جامعه آماری، شامل مساجد و استادان صاحب نظر به شکل تصادفی انتخاب شدند و با ارسال پرسشنامه مربوط به روش های گلوله برفی، پیک و تحویل حضوری اطلاعات مورد نظر جمع آوری شد.

۳. حجم نمونه آماری

با توجه به جامعه باز افراد نماز گزار و متخصصان این حوزه، حجم نمونه آماری براساس نمونه های بزرگ (بالاتر از ۳۰ نفر) در سه گروه صاحب نظران و خبرگان، نماز گزاران و ارکان مساجد انتخاب شدند. برآورد حجم نمونه براساس فرمول تعیین حجم نمونه برای جوامع نامحدود (سرای؛ ۱۳۹۳) زیر با توجه به سطح اطمینان ۹۵ درصد و حداکثر واریانس ۰,۱ صورت گرفت:

$$N = \frac{Z^2 pq}{d^2} = \frac{(1.96)^2 \times 0.5 \times 0.5}{(0.1)^2} = 96$$

$Pq =$ واریانس $d =$ درجه دقت

این تعداد با هدف دقت بیشتر، به ۱۰۰ نفر افزایش یافت که ۳۴ نفر از متخصصان مسائل اجتماعی و فرهنگی در دانشگاه ها، ۳۲ نفر از نماز گزاران و ۳۴ نفر از بین بانیان و مدیران مساجد انتخاب شدند.

۴. ابزار اندازه گیری

برای انجام دادن پیمایش مورد نظر در این تحقیق، ابتدا پرسشنامه های استاندارد در خصوص کارکردهای مساجد مورد مطالعه قرار گرفت. برای تهیه پرسشنامه از مؤلفه های مهم تشکیل دهنده کارکرد مساجد که در اکثر مطالب و نظریات محققان بیان شده استفاده شد. برای تهیه سؤالات مورد نظر مطالعات مرتبط با هر یک از متغیرها و مؤلفه های مرتبط با آن بررسی و از بین تحقیقات پیمایشی در دسترس، سؤالات آنها مورد واکاوی قرار گرفت و آنچه با الگوی طراحی شده، مرتبط بود، استخراج و در معرض ارائه نظر استادان محترم و اندیشمندان مرتبط قرار گرفت. در نهایت،

پرسشنامه مربوطه با ۳۸ سؤال اصلی و ۲ سؤال درباره متغیرهای زمینه‌ای سن و تحصیلات تهیه و آماده توزیع در بین جامعه مورد نظر شد. سؤالات پرسشنامه‌ای براساس طیف لیکرت با مقیاس پنج‌گانه از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم در نظر گرفته شد که پاسخ‌دهندگان با درج علامت، پاسخ مورد نظر خود را انتخاب می‌کردند. برای متغیرهای زمینه‌ای نیز گروه‌های تعریف شده‌ای در پرسشنامه قرار داده شد تا پاسخ‌دهندگان، با درج علامت، مشخصات زمینه‌ای خود را اعلام کنند.

ادبیات نظری تحقیق

۱. مسجد

- **تعریف مفهومی:** از ماده سجد بوده و در لغت به معنای محل سجده کردن آمده و در فارسی (مزگت) هم نامیده شده است (عمید، ۱۳۶۴، ج ۲: ۱۸۰۴). علامه طباطبایی (ره) مسجد را اسم مکان می‌داند و به معنای محلی که در آن سجده انجام می‌شود یا خانه‌ای که برای سجده ساخته می‌شود، یاد می‌نماید (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۱۶۳).

در این تحقیق، منظور از مسجد مکان‌های خاص بنا شده برای اقامه نماز در مناطق مختلف است که از نظر شرعی صیغه مسجد بر آنها جاری شده و هم‌اکنون نیز فعالیت‌های مختلف عبادی و... در آنها جریان دارد (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۶۳).

- **تعریف عملیاتی:** مسجد مکانی با محدوده جغرافیایی مشخص، محدود محصور است که معمولاً با معماری متفاوت از ساختمان‌های اطراف ساخته می‌شود و در آن نماز جماعت و مراسم‌های دیگر برپا می‌شود (پور قیصری، ۱۳۹۳: ۱۳).

۲. سبک زندگی

- **تعریف مفهومی:** سبک زندگی همان شیوه‌ها و الگوهای زندگی روزمره است که الگوهای فردی مطلوب از زندگی و تمام عادات و روش‌هایی را که فرد یا اعضای یک گروه به آنها خو کرده یا عملاً با آنها سروکار دارند، مانند الگوهای روابط اجتماعی، سرگرمی، مصرف، لباس و... را دربر می‌گیرد و نگرش‌ها، ارزش‌ها و جهان‌بینی فرد و گروهی را که عضو آن است، منعکس می‌کند.^۱

1- effat.blogfa.com

- **تعریف عملیاتی:** شیوه رفتاری فرد در ارتباط با خداوند به عنوان سرمنشأ هستی و ارتباط با خود و دیگران است که شامل جامعه و سایر موجودات می‌شود و نمایانگر شخصیت فردی و اجتماعی فرد است.

• **ابعاد سبک زندگی:** اندیشمندان برای سبک زندگی ابعاد مختلفی را در نظر گرفته‌اند که یکی از این ابعاد اساسی سبک زندگی الگوهای ارتباطی فرد می‌باشند که می‌توانند به شکل چشم‌گیری بر زندگی افراد و اجتماع مؤثر باشند. این الگوهای ارتباطی در سه حوزه زیر دسته‌بندی شده است:

الف) ارتباط فرد در طول زندگی با خدا: بعد الهی یا رابطه با خدا در سبک زندگی انسان را براساس فرهنگ ایرانی اسلامی می‌توان در پنج مؤلفه ترک محرمات (شامل پرهیز جدی از همه گناهان در ارتباط با تمام جوارح)؛ انجام واجبات (نماز، روزه، زکات، حج، جهاد فی سبیل الله، خمس، امر به معروف و نهی از منکر، تولی و تبری)؛ تمایل به مستحبات؛ دوری از مکروهات و ضرورت در مباحات خلاصه کرد.

ب) ارتباط با خود و یا مناسبات و افعال شخصی و فردی و یا به تعبیری دیگر، خلوت فردی شامل تمام حالات و مناسبات فرد به تنهایی و در خلوت خود بدون ارتباط با جامعه. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان آن را به مؤلفه‌های خوراک، وضعیت ظاهری، مسکن، سلامت فردی و برنامه‌ریزی تقسیم‌بندی کرد.

ج) ارتباط فرد با جامعه که شامل: تعامل با سایر انسان‌ها، محیط اطراف، طبیعت و سایر موجودات می‌شود.

• **عوامل تأثیرگذار در سبک زندگی اسلامی- ایرانی:** عوامل تأثیرگذار در سبک زندگی ایرانی اسلامی را با توجه به مطالب گفته شده و استنادات وارده از دیدگاه اندیشمندان در یک دسته‌بندی نوین می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

الف) عوامل وراثتی (ژنتیکی): براساس مطالعات دانشمندان در حوزه ژنتیک و وراثت که بحث آن در این مبحث نمی‌گنجد و می‌توان به بررسی آن پرداخت، بسیاری از کردارها و امیال فردی و اجتماعی هر فرد به ژنتیک و وراثت او مرتبط می‌شود. بر این اساس می‌توان به صراحت بیان کرد که قسمتی از سبک زندگی هر فرد در جامعه خارج از اختیار او بوده، فرد نمی‌تواند تأثیر

چندانی در آن داشته باشد یا به تعبیری، در این امر مختار نیست و به ناچار در آن واقع شده است. (ب) عوامل محیطی: براساس مطالعات انجام شده می توان عوامل محیطی مؤثر در فرهنگ و سبک زندگی فردی و جمعی هر فرد را در پنج حوزه زیر بررسی کرد:

(۱) عوامل دینی و مذهبی: خداباوری (اعتقادات مذهبی)، اخلاق‌مداری، رفتارهای دینی

(۲) عوامل اجتماعی و فرهنگی

- گروه

• گروه‌های ناخواسته (بدون اختیار): خانواده، همکلاسی‌ها (مدرسه و دانشگاه) و

گروه‌های تصادفی

• گروه‌های اختیاری: دوستان، گروه‌های علمی، سیاسی و مذهبی (مساجد، حسینیه‌ها و

هیأت‌های مذهبی، مراسم مذهبی)

- رسانه

• رسانه‌های دیداری: رسانه‌های دیداری مکتوب (چاپی)، رسانه‌های دیداری

الکترونیکی

• رسانه‌های شنیداری: رادیو و ...

(۳) عوامل سیاسی: شیوه عملکرد نظام سیاسی حاکم، گروه‌های سیاسی وابسته به نظام حاکم،

گروه‌های سیاسی پنهان و آشکار مخالف نظام حاکم، وضعیت سیاسی خارجی، وضعیت سیاسی

داخلی

(۴) عوامل اقتصادی: اقتصاد فردی (درآمد، میزان درآمد، شیوه کسب درآمد، میزان تقید

افراد در کسب درآمد براساس اصول اخلاقی آن جامعه و...)، اقتصاد جامعه

(۵) عوامل امنیتی و نظامی: ناامنی و حاکم بودن فضای نظامی در جامعه، امنیت، فضای آرام و

آرامش در جامعه

کارکردهای مسجد

برای مساجد کارکردهای مشهودی از صدر اسلام تاکنون مطرح شده است. در این پژوهش

در یک کار میدانی وسیع بیشتر کارکردهای مساجد براساس اسناد و روایات جمع‌آوری و در

حوزه‌های مختلف دینی و مذهبی، اجتماعی و فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، امنیتی و نظامی دسته‌بندی شده است که در ادامه به تفکیک نتایج تحقیق در این پنج حوزه اشاره می‌شود.

الف) دینی و مذهبی: نماز و یاد خدا (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۷۷)، اعتکاف (فعال، ۱۳۹۳: ۸۴)، عروج به ملکوت و شهود آیات خدا (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۷۷)، طهارت روح و جان (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۸۵)، تقرّب به خدا (فعال، ۱۳۹۳: ۸۷ و ۸۸)، کرامات ربانی و الهامات رحمانی (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۸۷)، نظافت و زیبا زیستن (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۸۹)، هدایت و نورانیت (طبرسی، ج ۷-۸: ۲۲۷)، دعا و حاجت‌خواهی (فعال، ۱۳۹۳: ۸۴ و ۸۳)، قرائت قرآن (فعال، ۱۳۹۳: ۸۵)، توبه (فعال، ۱۳۹۳: ۸۶)، آموزش حلال و حرام (همان: ۱۸۳).

ب) اجتماعی و فرهنگی: توسعه و ترویج اسلام (نرشخی، ۶۷)، حیات دین در جامعه (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۹۷)، عامل وحدت‌بخش (فعال، ۱۳۹۳: ۱۰۷)، مساوات و ستم‌گریزی (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۹۷)، آموزشی (فعال، ۱۳۹۳: ۸۹)، برگزاری جلسات پرسش و پاسخ (نجدی، ۱۳۸۵: ۲۲۹)، برگزاری مناظرات علمی در مسجد (همان: ۲۴۲)، ترویج فرهنگ مطالعه (مجلسی، ۱۴۰۳ ه ق، ج ۲: ۹۹)، وعظ و خطابه (غزالی، ج ۲: ۳۹۹)، تربیتی (فعال، ۱۳۹۳: ۱۶۲)، ارتباطاتی و رسانه‌ای (فعال، ۱۳۹۳: ۱۶۳)، گذران اوقات فراغت در مسجد، تفکر (فعال، ۱۳۹۳: ۱۷۱)، محل دیدار با خویشان و دوستان (همان: ۱۷۲)، همیاری (همان: ۱۷۳)، برنامه‌های فرهنگی، تربیتی، ورزشی و علمی (همان: ۱۷۳-۱۷۶)، مدیریت شهری (همان: ۱۷۶)، تقویت اخوت اسلامی و همبستگی دینی (همان: ۱۷۶ و ۱۷۷)، مقابله با فساد و انحراف (همان: ۱۷۷)، مرکز قانون‌گرایی و نظم‌پذیری (همان: ۱۷۸)، رعایت حقوق دیگران (همان: ۱۷۹)، کارکرد قضا (همان: ۱۱۴)، تربیت مبلغ (همان: ۹۶)، کتابخانه‌های مساجد (مکی السباعی، ۱۳۷۳: ۹۵-۲۹۰)، کانون حفظ ارزش‌ها (فعال، ۱۳۹۳: ۱۰۰-۱۰۴)، پناهگاه مسافران و غریبان (همان: ۱۰۵)، محل برگزاری جشن و مراسم (فعال، ۱۳۹۳: ۱۰۶)، محل برگزاری مراسم ازدواج و طلاق (مکی السباعی، ۱۳۷۳: ۳۰)، تحکیم نهاد خانواده (فعال، ۱۳۹۳: ۱۸۴)، امور مخاطبان، نمازگزاران و فعالان (کودکان، نوجوانان و جوانان، زنان، بزرگسالان، اصناف، نمازگزاران) (همان: ۱۸۶-۱۸۹)، برنامه شعرخوانی (فعال، ۱۳۹۳: ۱۰۷).

ج) سیاسی: رشد آگاهی‌های سیاسی (فعالی، ۱۳۹۳: ۱۰۹)، دیدار با هیأت‌های سیاسی (همان: ۱۱۰)، روشنگری افکار عمومی (همان: ۱۱۱)، انجام بیعت (واقعی، ۱۳۶۹: ۵۶۸)، محل برگزاری انتخابات، محل تجمع به منظور راهپیمایی سیاسی.

د) اقتصادی: حل مشکلات اقتصادی (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۹۹-۱۰۰)، مکان خرید و فروش (فعالی، ۱۳۹۳: ۱۰۷)، مرکز پخش کمک‌های مردمی (فعالی، ۱۳۹۳: ۱۸۱)، محل نگهداری و حفظ خزانه مملکت اسلامی (مقریزی، ۱۴۱۸ ه.ق: ج ۴: ۱۰)، مکانی برای آموزش حرفه به جوانان و رشد تولید ملی (فعالی، ۱۳۹۳: ۱۸۲)، بیان اصول اقتصاد مقاومتی (همان: ۱۸۳)، ارائه خدمات مالی و اقتصادی (همان: ۱۸۳).

و) امنیتی و نظامی: امنیت روحی و روانی (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ۹۵)، امنیت عمومی (فعالی، ۱۳۹۳: ۱۰۹)، امور دفاعی و جنگ (همان: ۱۸۵)، اردوگاه سپاه (همان: ۱۱۳)، مداوای مجروحان (همان: ۱۱۳)، مقرر فرماندهی (همان: ۱۱۴)، ترویج فرهنگ جهاد و شهادت (نجدی، ۱۳۸۵: ۲۳۱)، پایگاه مقاومت بسیج مسجد (اجرای برنامه‌های اردویی رزمی و تفریحی، فعالیت‌های ورزشی، مشارکت در امر سازندگی و آبادانی کشور، بسیج و امر به معروف و نهی از منکر) (نجدی، ۱۳۸۵: ۲۳۴-۲۵۱).

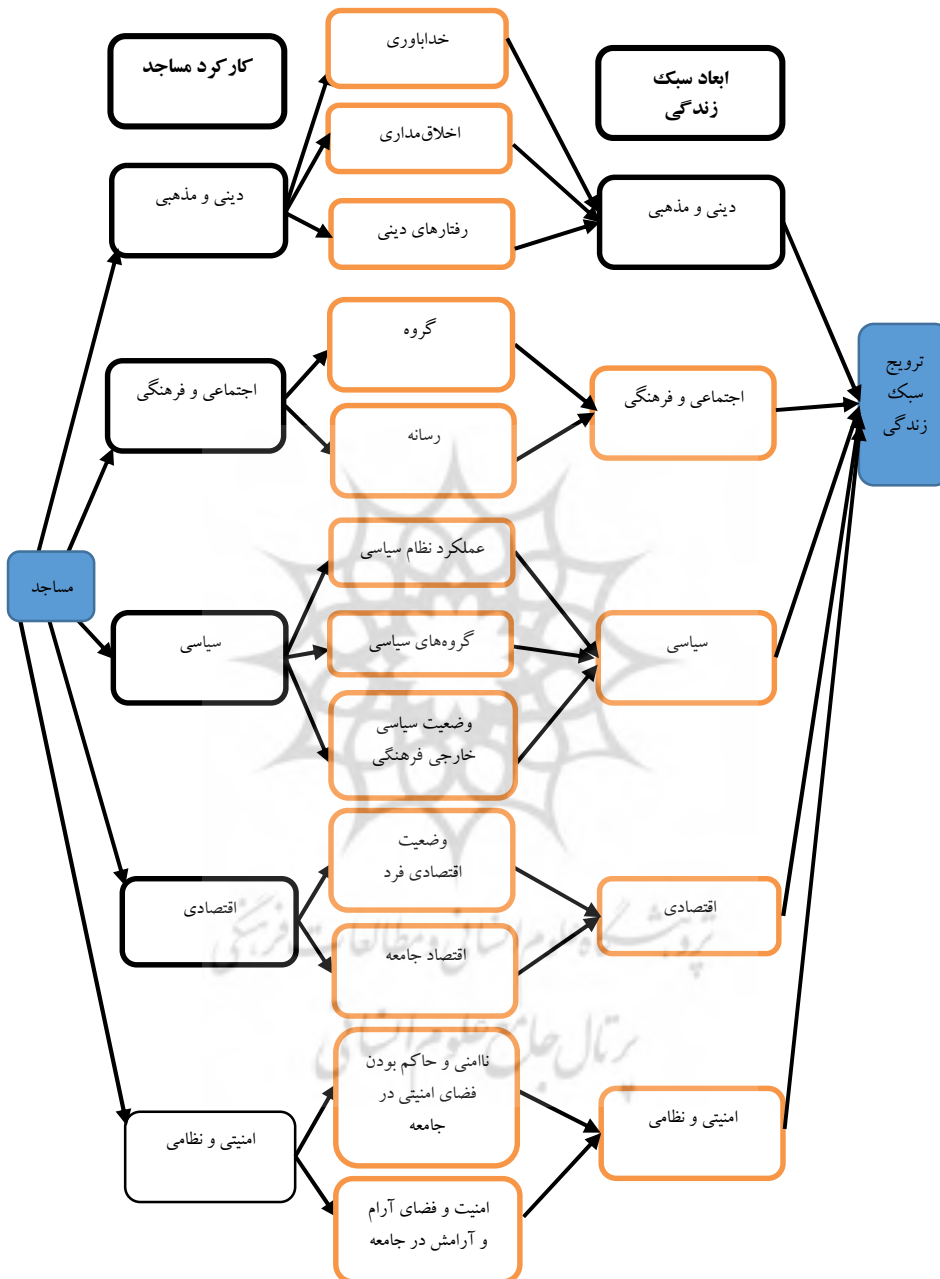
یافته‌های تحقیق

در این بخش یافته‌های تحقیق برای هر کدام از ابعاد به تفکیک مؤلفه‌های هر بعد، به منظور مقایسه به صورت جدول (۱) ارائه می‌شود.

سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان

همان‌گونه که نتایج جدول توزیع فراوانی نشان می‌دهد، ۱۹٫۲ درصد پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات زیر دیپلم تا فوق‌دیپلم، ۳۴٫۶ درصد دارای مدرک لیسانس، ۴۲٫۳ درصد پاسخ‌دهندگان فوق‌لیسانس و بالاتر هستند.

مدل مفهومی تحقیق

جدول ۱- توزیع فراوانی میزان تحصیلات پاسخگویان

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی تجمعی	درصد فراوانی تجمعی
تا فوق دیپلم	۲۰	۱۹/۲	۲۰/۰	۲۰/۰
لیسانس	۳۶	۳۴/۶	۳۶/۰	۵۶/۰
فوق لیسانس و بالاتر	۴۴	۴۲/۳	۴۴/۰	۱۰۰/۰
کل	۱۰۰	۹۶/۲	۱۰۰/۰	

وضعیت سنی پاسخ دهندگان

توزیع سنی پاسخگویان در چهار گروه سنی ۳۰-۱۵، ۴۵-۳۰، ۶۰-۴۵، ۷۵-۶۰ است که بیشترین تعداد پاسخگویان در دو گروه سنی ۳۰ تا ۴۵ سال با فراوانی ۳۷,۵ درصد و گروه سنی ۴۵ تا ۶۰ سال با فراوانی ۲۲,۱ درصد قرار دارند.

نتایج حاصل از جدول (۲) نشان می‌دهد کمترین مقدار انحراف استاندارد در بعد دینی و مذهبی مربوط به مؤلفه خدا باوری و بیشترین آن در مؤلفه رفتارهای دینی است که مشخص کننده یکسانی نظرات نمونه در مؤلفه خدا باوری با توجه به سؤالات مطرح شده در ارتباط با سبک زندگی است. همچنین در بعد اجتماعی و فرهنگی بیشترین مقدار میانگین مربوط به مؤلفه رسانه و کمترین مقدار انحراف استاندارد مربوط به مؤلفه گروه است که مشخص کننده یکسانی نظرات اعضای نمونه در مؤلفه گروه نسبت به مؤلفه رسانه با توجه به سؤالات مطرح شده در ارتباط با سبک زندگی در بعد اجتماعی و فرهنگی است. در بعد سیاسی کمترین مقدار انحراف استاندارد مربوط به مؤلفه عملکرد نظام سیاسی و بیشترین آن مؤلفه گروه‌های سیاسی است که مشخص کننده یکسانی نظرات نمونه در مؤلفه عملکرد نظام سیاسی نسبت به دو مؤلفه دیگر با توجه به سؤالات مطرح شده در ارتباط با سبک زندگی است. در بعد اقتصادی مقدار میانگین ۴/۱۸ و مقدار انحراف استاندارد ۷۵۷/ است که مشخص کننده انحراف نظرات اعضای نمونه در مؤلفه اقتصاد فردی است. در بعد امنیتی و نظامی کمترین مقدار انحراف استاندارد مربوط به مؤلفه ناامنی و حاکم بودن فضای امنیتی در جامعه است که مشخص کننده نزدیکی نظرات اعضای نمونه در این رابطه نسبت به مؤلفه دیگر با توجه به سؤالات مطرح شده، است.

جدول ۲

انحراف استاندارد	میانگین	مؤلفه	بعد
۰/۴۴۳۲۴	۴/۴۳۱۷	خدا باوری	۱. دینی و مذهبی
۰/۵۳۴۱۸	۴/۴۵۰۰	اخلاق‌مداری	
۰/۶۸۲۴۷	۴/۱۶۶۷	رفتار دینی	
۰/۴۵۲۶۷	۴/۲۸۵۷	گروه	۲. اجتماعی و فرهنگی
۰/۵۲۱۰۲	۴/۳۳۳۳	رسانه	
۰/۵۳۴۴۶	۴/۳۵۶۷	عملکرد نظام سیاسی	
۰/۸۹۰۹۸	۴/۲۱۰۰	گروه‌های سیاسی	۳. سیاسی
۰/۶۵۸۲۰	۴/۳۱۰۰	وضعیت سیاسی خارجی	
۰/۷۵۷۱۹	۴/۱۸۰۰	وضعیت اقتصادی فرد	۴. اقتصادی
۰/۴۱۷۶۸	۴/۵۲۲۰	نامنی و حاکم بودن فضای امنیتی در جامعه	۵. امنیتی و نظامی
۰/۴۹۴۳۷	۴/۵۶۰۰	امنیت و فضای آرام و آرامش در جامعه	

توصیف یافته‌های تحقیق

در این قسمت به بررسی تأثیر عوامل جمعیت‌شناختی، شامل سطح تحصیلات و گروه سنی بر نمرات داده‌شده به هر یک از مؤلفه‌های پژوهشی پرداخته شد. برای این منظور، از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه و آزمون تعقیبی شقه برای مقایسه و آزمون نمرات داده‌شده به هر یک از سؤال‌های اساسی پژوهشی استفاده شد.

۱. مقایسه نظرات اعضای نمونه به تفکیک گروه سنی: نتیجه آزمون تعقیبی نشان داد که بین نظرات گروه سنی ۱۵-۳۰ سال با نظرات گروه‌های ۳۰-۴۵ و ۴۵-۶۰ و ۶۰-۷۵ سال تفاوت معنادار وجود دارد. به عبارتی، افراد با سن ۶۰-۴۵ سال، نسبت به سایر سنین، نسبت به بعد اقتصادی مساجد در ترویج سبک زندگی، باورهای قوی‌تری دارند.

براساس میزان سطح معناداری و F مشاهده شده، در خصوص ابعاد اساسی پژوهش در سطح $p < 0/05$ ، بین نظرات پاسخ گویان با توجه به گروه های سنی در خصوص بعد اقتصادی $0/04$ که کمتر از $0/05$ می باشد، تفاوت معنادار وجود دارد که این تفاوت نشان از اختلاف نظر اعضای نمونه در ارتباط با میزان اهمیت مؤلفه های این بعد است؛ نتایج توصیفی مشاهده شده نیز تأیید کننده همین موضوع است.

۲. مقایسه نظرات اعضای نمونه به تفکیک سطح تحصیلات: نتیجه آزمون تعقیبی

نشان داد که بین نظرات گروه دارای سطح تحصیلات فوق دیپلم و کمتر با نظرات گروه های تحصیلی لیسانس، فوق لیسانس و بالاتر تفاوت معنادار وجود دارد. به عبارتی، افراد دارای مدرک فوق لیسانس و بالاتر، نسبت به سایر گروه های تحصیلی، نسبت به بعد اقتصادی مساجد در ترویج سبک زندگی تمایز بیشتری دارند؛ و تفاوت نظرات در ارتباط با تأثیر بعد اقتصادی مساجد در سبک زندگی وجود دارد.

براساس میزان سطح معناداری و F مشاهده شده، در خصوص ابعاد اساسی پژوهش در سطح $p < 0/05$ ، بین نظرات پاسخ گویان با توجه به سطح تحصیلات در خصوص بعد اقتصادی تفاوت معنادار وجود دارد که این تفاوت نشان از اختلاف نظر اعضای نمونه در ارتباط با میزان اهمیت مؤلفه های این بعد است. نتایج توصیفی مشاهده شده نیز تأیید کننده همین موضوع است.

پاسخ به سؤالات تحقیق

سؤال اصلی: میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی چگونه است؟
برای پاسخ به این سؤال، از مؤلفه های کارکرد مساجد استفاده شد. بر همین اساس، نسبت به تهیه و توزیع پرسشنامه مربوطه اقدام شد. در ابتدا لازم است تأثیر هر یک از ابعاد در نظر گرفته شده در ترویج سبک زندگی اسلامی- ایرانی بررسی و سنجیده شود تا پاسخ به سؤال اصلی میسر گردد. بنابراین، در اینجا ابتدا براساس یافته های تحقیق، تأثیر هر یک از ابعاد، مورد ارزیابی قرار می گیرد.

۱. تأثیر مساجد در بعد دینی و مذهبی سبک زندگی

نقش مساجد در ترویج سبک زندگی دینی و مذهبی ایرانی اسلامی چگونه است؟

مبنای ارزش گذاری = ۳۳			توصیف			
اختلاف میانگین	سطح معنی داری	Df	T	انحراف استاندارد	میانگین	
۱۴/۹۹۰	۰/۰۰۰	۹۹	۳۱/۴۷۸	۴/۷۶۲	۴۷/۹۹	بعد دینی و مذهبی

با استناد به نتیجه آزمون t تک گروهی ۳۱/۴۷۸ و سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰) که کمتر از ۰/۰۵ است، با اطمینان بیش از ۹۵ درصد می توان گفت که رابطه آماری معنی داری بین دو متغیر دینی - مذهبی و ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی وجود دارد.

مقایسه میانگین به دست آمده ۴۷/۹۹ نسبت به حد متوسط ۳۳ نشان می دهد که مساجد در حد زیادی در ترویج سبک زندگی دینی و مذهبی ایرانی تأثیر گذارند.

۲. تأثیر مساجد در بعد اجتماعی و فرهنگی سبک زندگی

نقش مساجد در ترویج سبک زندگی اجتماعی و فرهنگی ایرانی اسلامی چقدر است؟

مبنای ارزش گذاری = ۳۳			توصیف			
اختلاف میانگین	سطح معنی داری	Df	T	انحراف استاندارد	میانگین	
۱۴/۲۹۰	۰/۰۰۰	۹۹	۳۰/۰۹۲	۴/۷۴۹	۴۷/۲۹	بعد اجتماعی و فرهنگی

با استناد به نتیجه آزمون t تک گروهی ۳۰/۰۹۲ و سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰) که کمتر از ۰/۰۵ است، با اطمینان بیش از ۹۵ درصد می توان گفت که رابطه آماری معنی داری بین دو متغیر اجتماعی - فرهنگی و ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی وجود دارد.

مقایسه میانگین به دست آمده ۴۷/۲۹ نسبت به حد متوسط ۳۳ نشان می دهد که مساجد در حد زیادی در ترویج سبک زندگی اجتماعی و فرهنگی ایرانی تأثیر گذار هستند.

۳. تأثیر مساجد در بعد سیاسی سبک زندگی

میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی سیاسی اسلامی ایرانی چگونه است؟

مبنای ارزش گذاری = ۱۸				توصیف		
اختلاف میانگین	سطح معنی داری	Df	T	انحراف استاندارد	میانگین	
۷/۷۰۰	۰/۰۰۰	۹۹	۲۵/۷۵۴	۲/۹۹۰	۲۵/۷۰	بعد سیاسی

با استناد به نتیجه آزمون t تک گروهی ۲۵/۷۵۴ و سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰) که کمتر از ۰/۰۵ است، با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت که رابطه آماری معنی داری بین دو متغیر سیاسی و ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی وجود دارد. مقایسه میانگین به دست آمده ۲۵/۷۰ نسبت به حد متوسط ۱۸ نشان می دهد که مساجد در حد زیادی در ترویج سبک زندگی سیاسی اسلامی ایرانی تأثیر گذارند.

۴. تأثیر مساجد در بعد اقتصادی سبک زندگی

میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی اقتصادی اسلامی ایرانی چقدر است؟

مبنای ارزش گذاری = ۶				توصیف		
اختلاف میانگین	سطح معنی داری	Df	T	انحراف استاندارد	میانگین	
۲/۳۶۰	۰/۰۰۰	۹۹	۱۵/۵۴۸	۱/۵۱۴	۸/۳۶	بعد اقتصادی

با استناد به نتیجه آزمون t تک گروهی ۱۵/۵۴۸ و سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰) که کمتر از ۰/۰۵ است، با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت که رابطه آماری معنی داری بین دو متغیر

اقتصادی و ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی وجود دارد. مقایسه میانگین به دست آمده ۸/۳۶ نسبت به حد متوسط ۶ نشان می دهد که مساجد در حد زیادی در ترویج سبک زندگی اقتصادی اسلامی ایرانی تأثیر گذار هستند.

۵. تأثیر مساجد بر بعد امنیتی و نظامی سبک زندگی

میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی امنیتی و نظامی اسلامی ایرانی چقدر است؟

مبنای ارزش گذاری = ۲۴				توصیف		
اختلاف میانگین	سطح معنی داری	Df	T	انحراف استاندارد	میانگین	
۱۲/۲۹۰	۰/۰۰۰	۹۹	۴۰/۰۸۶	۳/۰۶۶	۳۶/۲۹	بعد امنیتی و نظامی

با استناد به نتیجه آزمون t تک گروهی ۴۰/۰۸۶ و سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰) که کمتر از ۰/۰۵ است، با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت که رابطه آماری معنی داری بین دو متغیر امنیتی - نظامی و ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی وجود دارد. مقایسه میانگین به دست آمده ۳۶/۲۹ نسبت به حد متوسط ۲۴ نشان می دهد که مساجد در حد زیادی در ترویج سبک زندگی امنیتی و نظامی اسلامی ایرانی تأثیر گذارند.

۶. تأثیر مساجد در ترویج سبک زندگی

میزان نقش مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی چگونه است؟

مبنای ارزش گذاری = ۱۱۴				توصیف		
اختلاف میانگین	سطح معنی داری	Df	T	انحراف استاندارد	میانگین	
۵۱/۶۳۰	۰/۰۰۰	۹۹	۳۷/۶۷۰	۱۳/۷۰۵۸۹	۱۶۵/۶۳	ترویج سبک زندگی

با استناد به نتیجه آزمون t تک گروهی ۳۷/۶۷۰ و سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰) که کمتر از ۰/۰۵ است، با اطمینان بیش از ۹۵ درصد می توان گفت که رابطه آماری معنی داری بین دو متغیر مساجد و ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی وجود دارد.

مقایسه میانگین به دست آمده ۱۶۵/۶۳ نسبت به حد متوسط ۱۱۴ نشان می دهد که مساجد در حد زیادی در ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی تأثیر گذارند.

بنابراین در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق در این باره، می توان بیان داشت که نقش مساجد در میان نمازگزاران با توجه به ارتباط و تعاملی که آنان با یکدیگر در مسجد برقرار می کنند، منبعی بارز برای غلبه بر برخی از مشکلات جامعه است. در این تحقیق به این مسئله پرداخته شد که مساجد توان لازم را برای ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی در درون خود دارند که می توان با تکیه بر آن، در کنار سایر موارد مطرح شده، از این منبع هم به نحو مطلوب استفاده کرد.

نتیجه گیری

میزان موفقیت مساجد در ترویج سبک زندگی دینی و مذهبی: نتایج آزمون t تک گروهی که به منظور بررسی این سؤال صورت گرفت، نشان داد که بعد دینی و مذهبی مساجد در ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی در حد زیادی تأثیرگذار است، لذا پاسخ این سؤال مورد تأیید قرار گرفت. براساس نتایج به دست آمده در این تحقیق و سایر تحقیقات انجام شده توسط پورقیصری، اسدی و... مشخص شد که این کارکرد نسبت به سایر کارکردهای در نظر گرفته شده از توان و ظرفیت بالایی در همراه کردن نمازگزاران با یکدیگر در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی برخوردار است که می تواند در برنامه ریزی های مدیریتی مورد توجه مسئولین قرار گیرد.

میزان موفقیت مساجد در ترویج سبک زندگی اجتماعی و فرهنگی: نتایج آزمون t تک گروهی که به منظور بررسی این سؤال صورت گرفت، نشان داد که بعد اجتماعی و فرهنگی مساجد در ترویج سبک زندگی اسلامی ایرانی در حد زیادی تأثیرگذار است، لذا پاسخ این سؤال مورد تأیید قرار گرفت. با توجه به نتایج این تحقیق، با فعال شدن مسجد در مباحث اجتماعی و فرهنگی، می توان نقش آن را در جامعه دو چندان کرد و از آن بهره برداری به عمل آورد.

میزان موفقیت مساجد در ترویج سبک زندگی سیاسی: نتایج آزمون t تک

گروهی که به منظور بررسی این سؤال صورت گرفت، نشان داد که بعد سیاسی مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی در حد زیادی تأثیرگذار است. لذا پاسخ این سؤال مورد تأیید قرار گرفت. البته با توجه به اینکه تحقیق حاضر در بین نمازگزاران تعدادی از مساجد انجام شده است، انتظار می‌رفت که نمازگزاران با توجه به پایبندی‌های مذهبی و دینی که به آن مقید هستند، از توانایی بیشتری برخوردار باشند.

میزان موفقیت مساجد در ترویج سبک زندگی اقتصادی: نتایج آزمون t تک

گروهی که به منظور بررسی این سؤال صورت گرفت، نشان داد که بعد اقتصادی مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی در حد زیادی تأثیرگذار است. لذا پاسخ این سؤال مورد تأیید قرار گرفت، با این تفاوت که در بعد اقتصادی برخلاف ابعاد دیگر مساجد تفاوت‌های معناداری بین نظرات پاسخ‌دهندگان وجود دارد که با بررسی‌های انجام‌شده دلیل این تفاوت‌ها بیشتر در تفاوت سن و میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان ارزیابی شد.

میزان موفقیت مساجد در ترویج سبک زندگی امنیتی و نظامی: نتایج آزمون t تک

تک گروهی نشان داد که بعد امنیتی و نظامی مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی در حد زیادی تأثیرگذار است. لذا پاسخ این سؤال مورد تأیید قرار گرفت. توجه به این ظرفیت می‌تواند در ابعاد امنیتی و نظامی نمونه‌های بارزی مانند انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی، حضور گسترده مردم در اکثر راهپیمایی‌ها و مشارکت‌های سیاسی، فتنه ۸۸ و مهار آن و حماسه ۹ دی داشته باشد.

میزان موفقیت مساجد در ترویج سبک زندگی: نتایج آزمون t تک گروهی که به

منظور بررسی این سؤال صورت گرفت، نشان داد که مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی در حد زیادی تأثیرگذار هستند. لذا پاسخ این سؤال مورد تأیید قرار گرفت. توجه به شاخص‌های در نظر گرفته‌شده تحقیق برای شناخت و ارزیابی هر یک از مؤلفه‌ها نشان می‌دهد که نمازگزاران مساجد به عنوان بخشی از مساجد، نقش مهمی در تحولات جامعه دارند و باید از توانایی آنان برای رفع نیازهای جامعه و مشکلات بهره‌مند شد. مجموعه منسجمی که آنان برای ادای نماز به وجود می‌آورند، فقط برای برگزاری نماز تشکیل نمی‌شود؛ بلکه قادر است با راهنمایی و آگاهی‌بخشی، زمینه‌های حضور در سایر صحنه‌های مورد نظر را پیدا کند.

در ارتباط با کارکرد مساجد نه تنها در ترویج سبک زندگی، بلکه در سایر مسائل اجتماعی و فرهنگی نیز تحقیقات صورت گرفته توسط فعالی، پورقیصری، اسدی و... مؤید همین نتایج است که نشان از عظمت و گستردگی فعالیت مساجد در حوزه‌های مختلف دارد.

تاریخ جهان اسلام به ویژه صدر اسلام به ما نشان می‌دهد که مهم‌ترین عنصر سبک‌ساز در زندگی مسلمانان، مسجد بوده است.

امروزه هر چند بسیاری از نقش‌ها و شئون مساجد تقلیل یافتن و گاه رو به افول گذارده‌اند، می‌توان کارکردهای مساجد را ارتقاء بخشید. مساجد می‌تواند نقشی بی‌بدیل در سبک‌دهی به زندگی مسلمانان و ایرانیان داشته باشند (فعالی، ۱۳۹۳: ۲۱۳).

پیشنهاده‌ها

مسجد به عنوان اولین نماد تمدن اسلامی در طول تاریخ ایران، همواره نقش‌های متفاوتی برعهده داشته و کارکردهای مختلفی از آن به یادگار مانده است. بازپروری مجدد کارکردهای فراموش شده یا تقویت کارکردهای فعلی، نیازمند عزم جدی و به‌کارگیری توان مضاعف در این راستاست.

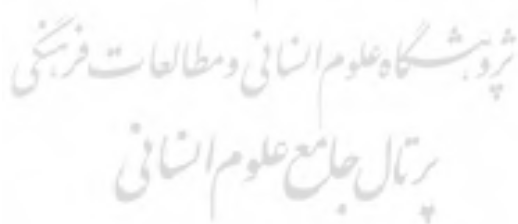
۱- با توجه به کارکرد دینی و مذهبی، اجتماعی و فرهنگی مساجد و مؤلفه‌های مطرح شده در این کارکردها و نتایج حاصل شده از مؤلفه‌ها و آثار آنها در سبک زندگی که در همه کارکردهای مساجد از حد متوسط و بالاتر بود؛ راهکارهای زیر ارائه می‌شود: دعوت و جذب مردم به مساجد از طریق مشوق‌های مختلف مانند: پذیرایی و پر کردن اوقات فراغت (نمایش فیلم، کتابخانه، باشگاه ورزشی، برگزاری کلاس‌های مختلف و...) در جهت افزایش خداآواری، اخلاق‌مداری، کشاندن آنها به سوی رفتارهای دینی، انسجام درونی و فعالیت‌های گروهی و مهیا کردن محیطی پاک و سالم متناسب با یک جامعه ایرانی اسلامی.

۲- افزایش خدمات رفاهی در نزدیکی مساجد مانند: قرار گرفتن درمانگاه، فروشگاه‌ها، ورزشگاه‌ها، بازار و... در حیطه و یا نزدیکی مساجد در جهت دسترس بودن و ارتباط امور روزانه مردم و بازار با مسجد در راستای افزایش سلامت اقتصادی و کمک‌رسانی

مردم به مساجد و بالعکس و جلوگیری از مفاسد اقتصادی، با معنوی جلوه دادن این امور و ارتباط آنها با این مکان به عنوان یک مکان برگزیده و ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی.

۳- کیفی کردن مساجد در راستای نیازهای مردم و جامعه، به گونه‌ای که مانند مساجد صدر اسلام همه امور جاری مردم با مسجد ارتباط داشته باشد. برای مثال، ایجاد حلقه‌های تعاون و کمک‌رسانی به محرومان، حضور فعالان سیاسی و اقتصادی در مساجد و استفاده از آنان در جهت کمک‌رسانی و آگاهی‌بخشی به مردم و برنامه‌ریزی صحیح در مساجد به منظور ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی و پرهیز از اسراف و مدگرایی.

۴- همان‌گونه که یافته‌های تحقیق در بعد امنیتی و نظامی نشان داد، باید از مساجد به عنوان محلی برای افزایش امنیت عمومی و روانی مردم با توسعه و همگانی کردن بسیج در مساجد و تشکیل گروه‌های امر به معروف در مساجد محلات با اخذ مجوز از ادارات مربوط و... در راستای ترویج و احیای سنت و سبک زندگی ایرانی-اسلامی استفاده شود.

فهرست منابع

۱. ابراهیم حسن، حسن (۱۳۷۶). تاریخ سیاسی اسلام. ترجمه ابوالقاسم پاینده. [بی‌جا]. ج ۱، سازمان انتشارات جاویدان. چاپ نهم.
۲. انصاری، حمیدرضا (۱۳۹۰). بررسی نقش مساجد در مقابله با تهدید نرم با تأکید بر مساجد شهر اراک؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده و پژوهشکده فرماندهی و ستاد دانشگاه جامع امام حسین(ع).
۳. پورقیصری، غلامرضا (۱۳۹۳). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی مساجد در مهار بحران‌های امنیتی در ایران پس از انقلاب اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. استاد راهنما: دکتر مهدی ناظمی اردکانی، استاد مشاور: عباس اسلامی فارسانی.
۴. سرایی، حسن (۱۳۹۳). مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در تحقیق. تهران: انتشارات سمت.
۵. جمعی از نویسندگان؛ (۱۳۸۷). سیمای مسجد در قرآن. مرکز رسیدگی به امور مساجد. دفتر مطالعات و پژوهش‌ها. گروه پژوهش‌های کاربردی. قم: انتشارات ثقلین.
۶. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۲). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. چاپ نوزدهم. تهران: انتشارات سمت.
۷. طباطبایی، علامه سیدمحمدحسین (۱۳۷۴). المیزان فی تفسیر القرآن. ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی. ج ۴۲. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. ج ۲۰. چاپ پنجم. ج ۹.
۸. طبرسی، ابی‌علی فضل‌بن حسن (۱۳۶۰). مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن. تهران: انتشارات ناصرخسرو. ترجمه مترجمان. تحقیق: رضا ستوده و فراهانی. چاپ اول.
۹. عابدی جعفری، حسن و همکاران (۱۳۸۴). طراحی مدل مطلوب کارکرد و مدیریت مساجد در قالب یک سازمان داوطلبانه مذهبی. مجموعه مقالات برگزیده فروغ مسجد (۴). مرکز رسیدگی به امور مساجد.
۱۰. عمید، حسن (۱۳۳۵). فرهنگ فارسی عمید. ویرایش و تألیف مجدد فرهاد قربان‌زاده. بهار ۱۳۸۹. ج ۲.
۱۱. غزالی، احیاء علوم الدین [بی‌تا]، [بی‌جا]، [بی‌جا]، [بی‌نا]، ج ۲.

۱۲. فعالی، محمدتقی (۱۳۹۳). **مسجد و سبک زندگی**. تهیه دفتر مطالعات و پژوهش‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد. چاپ اول.
۱۳. کاویانی، محمد (۱۳۹۰). به نقل از محمدحسین بهرامی در تاریخ ۱۳۹۲/۳/۲۱. ۵۲ نظر در ارتباط با سبک زندگی.
۱۴. محمدیان (۱۳۸۲). «انقلاب اسلامی ایران یا نهضت مسجد». **ماهنامه مسجد**. ش ۷۱.
۱۵. مجدی، علی اکبر (۱۳۸۹). «**پرسی سبک زندگی جوانان (۲۹-۱۵ ساله) ساکن شهر مشهد**». رساله دکتری. استاد راهنما: دکتر رامپور صدر نویی استادان مشاور: دکتر حسین بهروان و دکتر محمود هوشمند.
۱۶. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ ه.ق). **بحارالانوار**. تحقیق: جمعی از محققان. بیروت: دار إحياء التراث العربی. چاپ دوم.
۱۷. مقریزی، احمد بن علی (۱۴۱۸ ه.ق). **المواعظ و الإعتبار بذکر الخطط والآثار**. بیروت: دارالکتب العلمیه.
۱۸. مکی السباعی، محمد (۱۳۷۳). **نقش کتابخانه‌های مساجد در فرهنگ و تمدن اسلامی**. ترجمه علی شکوئی. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی. چاپ اول.
۱۹. میرابی قشونی، امیر هوشنگ (۱۳۹۲). **مطالعه تطبیقی مؤلفه‌ها و شاخص‌های سبک زندگی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری و سه اندیشمند مطالعات فرهنگی**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه جامع امام حسین (ع). استاد راهنما: دکتر رحیم محمدی، استاد مشاور: حجه الاسلام دکتر حسن علی اکبری.
۲۰. نجادی، ابوالفضل (۱۳۸۵). **پایگاه نمونه بسیج**. مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات برگزیده چهارمین همایش بین‌المللی هفته جهانی گرامی‌داشت مساجد. فروغ مسجد (۵): (۲۱ آگوست ۲۰۰۶، ۲۶ رجب ۱۴۲۷، ۳۰ مرداد ۱۳۸۵). مرکز رسیدگی به امور مساجد. قم: انتشارات ثقلین.
۲۱. نرشی، ابوبکر محمدبن جعفر (بی تا). **تاریخ بخارا**. ترجمه ابونصر القباوی. بی جا. انتشارات توس.
۲۲. واقدی، محمد بن عمر (۱۳۶۹). **المغازی**. ترجمه محمود مهدوی دامغانی. ج ۲. مرکز نشر دانشگاهی.